

Dr Tomasz Milewicz, Magdalena Pułka, Magdalena Spałkowska, Anna Pełka, Barbara Wasyl, Michał Kołodziejski, Michalina Piotrowska, Jakub Kalisz, Agnieszka Gurdek, Katarzyna Rodzaj, Sandra Mrozińska, Joanna Bolsęga, Łukasz Warchoń, dr Danuta Galicka-Latała, prof. dr hab. Józef Krzysiek
Kraków - CM UJ

SZKOLENIE W BIBLIOTECE MEDYCZNEJ Z PERSPEKTYWY ZMOTYWOWANEGO STUDENTA MEDYCyny - OPIS PRZYPADKU

Abstract

The authors presented the case of information literacy voluntary sign-up course for medical undergraduate students. The course was prepared and given by Medical Library of Jagiellonian University in Cracow. This case may be used as the example of such course for other students of medical faculties.

Streszczenie

Autorzy przedstawili przykładowy opis dobrowolnego szkolenia zamawianego z zakresu umiejętności informacyjnych przeprowadzonego przez Bibliotekę Medyczną UJ CM w Krakowie. Może on stanowić przykład uzupełnienia szkolenia z tego zakresu w czasie studiów medycznych

Wstęp

Niesłychanie szybki przyrost danych medycznych i co z tym związane rozwój informacji naukowej w medycynie i w naukach o zdrowiu jest przyczyną narastania ważności zagadnienia kształcenia kompetencji informacyjnych wśród pracowników ochrony zdrowia. Ten nie spotykany wcześniej przyrost liczby danych porównywany do zalewu informacyjnego powoduje potrzebę wytwarzania nowych narzędzi mających choć ułatwić korzystanie z informacji. Niestety, jak każde narzędzie w rękach człowieka od zarania jego dziejów wymaga umiejętności jego obsługi. Obecne narzędzia stosowane nie tylko w informacji naukowej są na tyle skomplikowane, że bez odpowiedniej wiedzy i umiejętności nie mogą być właściwie i w pełni wykorzystane. Nieumiejętne, a przez to niewłaściwe ich zastosowanie prowadzić może do niepełnego użycia ich potencjału, a przez to do frustracji użytkowników i braku chęci i potrzeby ich kolejnego zastosowania. Ci użytkownicy, których kompetencje informacyjne nie są dostateczne, mogą mieć coraz większe trudności w odszukiwaniu, zarządzaniu i wykorzystywaniu źródeł naukowych. Codzienna praca w ochronie zdrowia narzuca im konieczność nieustannego szkolenia, tak ich bezpieczeństwa osobistego i zawodowego, jak i dla bezpieczeństwa pacjentów. Powinni więc odszukiwać i wybierać tylko informacje o wysokiej jakości, precyzyjnie odpowiadające ich potrzebom (11). Jest bardzo trudne wskazanie pola działalności w ochronie zdrowia,

które nie wymagałoby od osób zajmujących się nim kompetencji informacyjnych. Co więcej, model „ochrony zdrowia opartej na dowodach naukowych” (Evidence Based Healthcare) będący rozszerzeniem modelu medycyny opartej na dowodach naukowych (EBM Evidence Based Medicine) obejmuje tymi zasadami nie tylko lekarzy, ale wszystkie inne zawody mające udział w produkcji i/lub usługach związanych z opieką zdrowotną, w tym także - co może wydawać się pozornie odległe - osoby zajmujące się finansowaniem i zarządzaniem instytucjami opieki zdrowotnej (za: Centre for Evidence Based Medicine Glossary. <http://ktclearinghouse.ca/cebm/>), a także osoby uczące się wspomnianych powyżej zawodów (6). Wydawać by się mogło oczywiste, iż zwłaszcza osoby uczące się zawodów związanych z ochroną zdrowia powinny szczególnie zwracać uwagę na nabywanie umiejętności informacyjnych. Oczywiście powinno być więc umieszczanie w ich programach nauki odpowiednio do rangi zagadnienia rozbudowanych bloków programowych ułatwiających im nabywanie tych umiejętności.

W systemie ochrony zdrowia pojawiają się często niespodziewane problemy wymagające do ich rozwiązania bieżącej informacji naukowej. Przy czym, informacja ta może pochodzić nie tylko z nauk medycznych, ale i z nauk ekonomicznych, z dziedziny zarządzania, polityki zdrowotnej, prawa, socjologii, psychologii i wielu innych (6). Studenci medycyny wydają się być jednymi z odbiorców szkoleń (6). Bibliotekarz, pracujący w bibliotece określonej instytucji, może mieć niekiedy zawężone postrzeganie swojego otoczenia i może nie brać pod uwagę innych użytkowników informacji niż ci, z którymi ma na co dzień do czynienia. W bibliotece uniwersyteckiej głównymi odbiorcami wydają się być studenci i nauczyciele akademicy (6). Każda kategoria użytkowników szkoleń będzie wymagała programu dopasowanego do ich szczególnych potrzeb (6). Nauczyciele akademicy przeważnie niezbyt chętnie uczestniczą w szkoleniach bibliotecznych z różnych przyczyn (niechęć do uczenia przez osoby z niższym stopniem naukowym, niechęć do przyznania się do braku wiedzy czy umiejętności, wiara w możliwość samodzielnego nauczania się potrzebnych umiejętności, brak zauważenia konieczności posiadania takiej wiedzy (6, 9). Studenci kierunków medycznych, jak również wydziałów ochrony zdrowia (zwłaszcza przygotowujący prace semestralne czy też dyplomowe) mogą znacznie szybciej dostrzec korzyści wpływające z nabycia umiejętności informacyjnych (6).

Medycyna jest jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się gałęzi nauki. Celem uporządkowania i zebrania aktualnych wyników prac publikowanych w rozmaitych czasopismach, założone zostały specjalne bazy medyczne (8,10). Korzystanie jednak z nich bez wcześniejszego przeszkolenia może sprawiać wielu użytkownikom ogromne problemy. Prawidłowo przeprowadzone badanie potrzeb daje możliwość wyłonienia z większej grupy uczestników szkolenia podgrup zbliżonych poziomem pod względem posiadanej wiedzy lub deklarowanych braków (11).

Z sytuacją taką możemy mieć do czynienia w przykładzie opisanym poniżej. Dobrze przeprowadzona analiza potrzeb może być kluczem do zakończenia szkolenia sukcesem.

Opis przypadku

W Klinice Endokrynologii Ginekologicznej UJ CM w Krakowie działa studenckie koło naukowe. W roku akademickim 2010/2011 zgłosiło się do niego 35 studentek i studentów. Przy próbach przygotowania wystąpień na zebrania opiekun koła z ramienia kliniki stwierdził poważne braki umiejętności informacyjnych u prawie wszystkich uczestników zajęć będących studentami III, IV, V i VI roku Wydziału Lekarskiego UJ CM. W związku z tym w porozumieniu z właściwym działem Biblioteki Medycznej UJ CM (Dział Informacji Naukowej) opiekun koła przy pomocy pracowników Biblioteki zorganizował 8 terminów 180-minutowych szkoleń, na które mogli zgłaszać się studenci z koła naukowego. Szkolenie obejmowało obsługę medycznych baz danych. Spośród 35 członków Koła, w szkoleniu wzięło udział 12 osób. Kursy odbywały się w każdy wtorek od listopada do grudnia 2010 w Bibliotece Medycznej CM UJ, przy ulicy Medycznej 7. Szkolenia odbywały się w dwóch turach od 16:00 do 19:00. W każdej turze miało możliwość uczestniczyć do ośmiu osób. Każdy kurs składał się z dwóch części: praktycznej i teoretycznej przedzielonych 15-minutową przerwą. Pierwsza część poświęcona została omówieniu baz medycznych takich jak: PubMed, The Cochrane Library, Embase Biomedical Answers (4). W precyzyjny sposób wyjaśnione zostało korzystanie z opcji ułatwiających wyszukiwanie publikacji, a także zasady indeksowania artykułów zawartych w medycznych bazach danych. Uczestnicy mogli dowiedzieć się także o zakresie możliwości korzystania z tych źródeł wiedzy nie tylko w bibliotece, ale także w innych miejscach jak np. w domu. O profesjonalizmie prelegentów świadczy fakt, iż każda z baz medycznych została omówiona osobno, co pozwoliło na lepsze usystematyzowanie informacji udzielonych nam przez pracowników biblioteki. Dodatkowym atutem szkolenia był fakt, iż każdy z kursantów miał możliwość otrzymania wyczerpującej odpowiedzi na pytania zadane prowadzącym. Niewątpliwie o wysokim poziomie szkolenia świadczyło podanie danych kontaktowych osób prowadzących kurs celem umożliwienia porozumienia się w przyszłości słuchaczy z prelegentami w razie wątpliwości. Po 15-minutowej przerwie rozpoczęła się druga część, interaktywna - obejmująca samodzielne korzystanie z powyższych baz, a także ze zbioru czasopism dostępnych w E-lokalizatorze. Każdy z kursantów miał samodzielne stanowisko pracy, co ułatwiło wykorzystanie wiedzy przekazanej przez prelegentów w praktyce. Możliwe było wyszukanie zagadnień z zakresu endokrynologii ginekologicznej skorelowanych z tematyką prac badawczych koła. W razie jakichkolwiek problemów lub pytań pomocą służyli nam pracownicy biblioteki wyjaśniając wszelkie pojawiające się problemy. Część praktyczna pozwoliła na nabycie umiejętności nie tylko szybszego, ale także precyzyjniejszego korzystania z baz medycznych, gdyż przekazano uczestnikom szkolenia umiejętność sformułowania

zapytania w taki sposób, aby otrzymać żądane przez nich informacje. Po zakończeniu spotkania pracownicy biblioteki zapewnili uczestników szkolenia o chęci niesienia pomocy w razie jakichkolwiek problemów ze świeżo nabytymi umiejętnościami informacyjnymi.

Dyskusja

Jednym z elementów przygotowania do badania potrzeb jest lepsze poznanie własnej instytucji macierzystej lub instytucji zewnętrznej, albo danej kategorii potencjalnych uczestników szkoleń (np. naukowców określonej specjalności, osób chorych na cukrzycę itd.) Poznanie zadań, jakie wykonują przyszli uczestnicy szkoleń, oczekiwań, jakie są wobec nich kierowane, problemów, jakie mogą napotkać, pozwoli odpowiednio dopasować szkolenie do ich potrzeb. Badanie potrzeb szkoleniowych przeprowadzane może być przez specjalizującą się w tym organizację, co jednak generuje koszty. Jednak ze względu na wysokie koszty nie jest to praktykowane przez biblioteki, natomiast powierza się to zadanie pracownikom bibliotek. Jeżeli w bibliotece istnieje komórka ds. dydaktyki, to takie badanie przeprowadzają pracujący tam bibliotekarze. Przed rozpoczęciem szkolenia powinno się też sprawdzić, jakimi umiejętnościami już dysponują potencjalni uczestnicy zajęć, a w jakich obszarach kompetencji potrzebują szkolenia (6, 11). W opisanym przypadku tę część wstępną przed rozpoczęciem szkolenia przeprowadził opiekun koła naukowego. Jeżeli odbiorcami kursu będą studenci, wywiad z opiekunem lub wykładowcą pomoże lepiej poznać potrzeby szkoleniowe tej grupy. Przed taką rozmową pomocna wydaje się być lista pytań. Może ona zawierać następujące zagadnienia: szczegółowy program studiów, nad jakimi zadaniami obecnie pracują studenci, jakie są wymagania potrzebne do przeprowadzenia tych zadań, czy mają określony temat, czy też mogą wybrać go w czasie szkolenia, czy studenci są zobowiązani do korzystania z określonych źródeł informacji (podręczniki, artykuły naukowe, materiały zamieszczane w sieci internetowej). W końcu także należy ustalić jakich umiejętności oczekuje się od studentów po odbyciu szkolenia (6,11). Aby uzyskać wyczerpujące odpowiedzi na powyższe pytania dobrze jest porozmawiać z opiekunem studentów przynajmniej tydzień przed rozpoczęciem szkolenia. Pozwoli to na przygotowanie odpowiedzi i ewentualne zmiany w programie zajęć. Jeżeli wyłania się taka potrzeba można dodatkowo przeprowadzić dokładny wywiad lub ankietę wśród przyszłych uczestników. W opisywanym przypadku przeprowadzono powyższe działania na 2 do 3 tygodni przed rozpoczęciem szkolenia. Szkolenie z zakresu użytkowania baz medycznych było niewątpliwie interesujące i pozwoliło uczestnikom na sprawniejszy dostęp do aktualnych źródeł wiedzy medycznej. Istotą każdego kursu jest analiza potrzeb edukacyjnych studentów, co zostało zrealizowane podczas szkolenia (6,11). Prelegenci zapytali nas, jakie mamy oczekiwania odnośnie tego kursu i w jaki sposób chcielibyśmy go zrealizować. Zaproponowana przez pracowników biblioteki forma szkolenia całkowicie odpowiadała potrzebom szkolących się studentów. Pomimo,

że było to pierwsze tego rodzaju szkolenie, zostało ono starannie zaplanowane i przeprowadzone. Informacje, zarówno w części teoretycznej, jak i praktycznej, przekazane były w sposób zrozumiały, a dodatkowo interesujący. Niezwykle istotna była możliwość posiadania przez każdego kursanta własnego stanowiska do pracy, co pozwoliło na samodzielne wykonanie poleceń prowadzącego w części praktycznej (2). Na zakończenie kursu nie została co prawda dokonana jego ocena w formie ankiet, aczkolwiek wszyscy uczestnicy ocenili go bardzo pozytywnie. Mankamentem był brak materiałów szkoleniowych np. w formie konspektu czy zestawienia linków do stron internetowych, z których każdy student mógłby skorzystać po zakończeniu kursu celem utrwalenia nabytych wiadomości.

Niewątpliwie takie szkolenia są potrzebne, ale powinny być one realizowane na większą skalę i w ramach planu nauczania studiów oraz być dopasowane do potrzeb kursanta. W związku z tym należałoby go podzielić na dwa poziomy: podstawowy (obowiązkowy) i rozszerzony (dobrowolny). Studenci pragnący być tylko klinicystami powinni posiadać umiejętności z zakresu szybkiego odszukiwania publikacji z konkretnej specjalności, tak aby nabyć aktualną wiedzę medyczną potrzebną im do codziennej praktyki lekarskiej (1). W tym przypadku wystarczyłby dla nich kurs podstawowy. Z kolei poziom rozszerzony mógłby być przeznaczony dla lekarzy chcących rozwijać swoje zainteresowania naukowe z zakresu udoskonalenia pisania publikacji i korzystania z bardziej zaawansowanych źródeł informacji medycznej (7,10). Każdy z tych poziomów powinien być dodatkowo podzielony na dwie części: teoretyczną i praktyczną.

Szkolenie to niewątpliwie ułatwiło nam korzystanie z baz medycznych, które należą do najbardziej aktualnych źródeł wiedzy (5). Kurs jest przeznaczony zarówno dla osób, które chcą rozwijać swoje umiejętności dydaktyczno-naukowe, jak i dla tych, które pragną posiadać aktualną wiedzę w codziennej praktyce lekarskiej, gdyż artykuły zawarte w bazach ułatwiają podejmowanie świadomych, ale także skutecznych decyzji diagnostycznych oraz terapeutycznych poprzez opracowane w nich dowody w oparciu o zasady medycyny opartej na faktach (EBM-evidence based medicine)(3). Kształcenia kompetencji informacyjnych podejmują się rozmaici nauczyciele przedmiotowi, informatycy, opiekunowie prac dyplomowych (6). Dzieje się tak z kilku powodów. Częste jest przekonanie, że to niezbyt skomplikowana wiedza i że nie potrzeba do tego specjalnych kwalifikacji, że każdy może uczyć wyszukiwania w bazach, posługiwania się programami referencyjnymi, korzystania z wyszukiwarek (6). W opisywanym przypadku szkolenie zostało przeprowadzone przez profesjonalnie przygotowanego bibliotekarza, co w znacznym stopniu przyczyniło się do jego sukcesu.

Bibliografia

1. B a b b e Earl: The practice of social research. Belmont 2001
2. Ł a g u n a Mariola: Przygotowanie szkolenia, czyli jak dobry początek prowadzi do sukcesu.

Gdańsk 2008

3. Ł a g u n a Mariola: Szkolenia, jak je prowadzić? Gdańsk 2004
4. N i c h o l a s Dave: Assessing Information Needs: tools, techniques and concepts for the Internet age. London 2000
5. N i c h o l a s Dave, H e r m a n Eti: Assessing Information Needs in the Age of the Digital Consumer. London 2009
6. N i e d ź w i e d z k a Barbara: Marketing i organizacja szkoleń w zakresie kompetencji informacyjnych W: Zostań lepszym nauczycielem kompetencji informacyjnych / pod red. Barbary Niedźwiedzkiej i Irene Hunskar. Kraków 2010 s. 442-506
7. R a e Leslie: Planning and Designing Training Programmes. Hampshire 1997
8. T o b e y Deborah: Needs Assessment Basics. Alexandria 2005
9. W h i t e Marjorie V.: Information literacy programs: Successful paradigms for stimulating and promoting faculty interest and involvement. *The Reference Librarian* 2002/2003 Vol. 79/80 s. 323–334.
10. W i t k i n Belle Ruth: Planning and Conducting Needs Assessment. A Practical Guide. Thousand Oaks 1995
11. Z d e b Urszula: ABC uczącego bibliotekarza. W: Zostań lepszym nauczycielem kompetencji informacyjnych / pod red. Barbary Niedźwiedzkiej i Irene Hunskar. Kraków 2010 s. 13-136



Od lewej: Iga Lipińska, dr Tomasz Sacha, dr Tomasz Milewicz, dr Ewa Stochmal, dr Danuta Galicka-Latała